

3. Перелік і тарифи послуг з реєстрації установ банків, надання ліцензій (дозволів) на здійснення банківських операцій, операцій з валютними цінностями та інші послуги, що надаються Національним банком України та його територіальними управліннями"; затверджені постановою Правління НБУ № 333 від 12.08.2003// www.rada.gov.ua.

4. Правила проведення Торговельної сесії та здійснення окремих операцій, пов'язаних з купівлею-продажем іноземних валют та банківських металів"; затверджені Постановою Правління НБУ № 140 від 16.04.2002// www.rada.gov.ua.

5. Положення про порядок установа офіційних (облікових) курсів банківських металів"; затверджене постановою Правління НБУ № 47 від 7.02.2000// www.rada.gov.ua.

УДК 368.032

*Асист. Т.В. Яворська, канд. екон. наук –
Львівський НУ ім. Івана Франка*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ СТРАХОВОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Досліджено особливості організаційно-правових форм страхового підприємництва в Україні, зокрема виділено переваги й вади акціонерних страхових компаній, страхових компаній у формі товариств з додатковою відповідальністю, повних та командитних товариств.

Ключові слова: організаційно-правова форма страхового підприємництва, акціонерні страхові компанії, страхові компанії у формі товариств з додатковою відповідальністю, повних та командитних товариств.

Assist. T.V. Yavorska – L'viv NU named after Ivan Franko

Organizing and legal forms of insurance enterprise

Peculiarities of organizing and legal forms of insurance enterprise in Ukraine are studied. Advantages and deficiencies of joint –stock insurance companies, insurance companies in the form of supplementary responsibilities are defined.

Keywords: organizing and legal forms of insurance enterprise, joint –stock insurance companies, insurance companies in the form of supplementary responsibilities.

У межах чинного національного законодавства, що регулює діяльність бізнесу, обирається його організаційно-правова форма (організаційна) створення. Вибір певної форми залежить від низки чинників, і зокрема: майбутніх зовнішніх правових стосунків, податкового аспекту, здійснення контролю, стратегічного та оперативного управління, способу розподілу прибутку між співвласниками. Підприємництво в Україні здійснюється в будь-яких організаційних формах, передбачених законом, а, отже, і страхове підприємництво здійснюється у відповідних організаційних формах. Тому важливим є обґрунтування доцільності певних організаційно-правових форм створення страхового підприємництва в Україні.

У вітчизняній страховій науці організаційно-правові форми страхового підприємництва аналізували при класифікації страхових компаній такі вчені як С.С. Осадець, Г.Л. Піратовський, А.М. Єрмошенко. Зокрема, питанню організаційно-правових форм страхового підприємництва не приділено належної уваги. Отож, у сучасних умовах правильний вибір організаційно-правової форми створення страхового підприємництва набуває особливої значущості та актуальності.

Організаційно-правова форма страхового підприємництва передбачає класифікацію суб'єктів страхового підприємництва залежно від форм

власності та способу формування статутного капіталу. Суб'єктом страхового підприємництва є страхова компанія. Історично організаційно-правові форми страхового підприємництва формувалися так [1, с. 52-75]:

- першими були товариства взаємного страхування, з середини XIV ст. по XVII ст. функціонували одноосібні страховики, а організації акціонерного типу ще не створювалися.
- у XVII ст. до середини XIX ст. активно створюються й розвиваються акціонерні страхові компанії. Поряд з ними страхові послуги надавали взаємні страхові товариства, а в окремих країнах створювали державні страхові компанії, які займалися страхуванням від вогню. Зауважимо, що першими акціонерними страховими компаніями були: Голландське-Ост-Індське товариство, утворене в 1602 р.; 1613 р. – Англо-Ост-Індське товариство; 1629 р. – голландське товариство; 1668 р. – французьке товариство. У другій половині XVII ст. акціонерні товариства стали основною організаційно-правовою формою страхового підприємництва Великобританії і Франції, а у XIX ст. – усіх індустріально розвинутих країнах, крім Японії.
- з середини XIX ст. до початку XX ст. функціонували монополістичні страхові об'єднання, картелі та концерни.

Відомий теоретик К. Воблий на початку XX ст. виділяв одноосібну та колективну форми підприємств у страхуванні. Зазначав, що одноосібна форма трапляється винятково у морському страхуванні. Для страхової діяльності, де зв'язок між страховиком і страхувальником встановлюється на десятки років й існує великий ризик, необхідна колективна форма підприємств. Серед них доцільними є акціонерні й взаємні форми підприємств, які мають свої переваги й вади. Відзначав, що акціонерна форма особливо підходить страховому підприємству, бо ефективніше забезпечує значний обсяг капіталу і його стійкість [2, с. 38-44].

Нині в Україні залежно від форм власності можуть діяти такі підприємства: приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян або суб'єкта господарювання; підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності); комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади; державне підприємство, що діє на основі державної власності; підприємство, засноване на змішаній формі власності.

Страхові компанії як суб'єкти страхового підприємництва створюються у формі господарських товариств (акціонерних, товариств з додатковою відповідальністю, повних, командитних товариств) і діють на основі колективної форми власності. Учасників створення страхової компанії повинно бути не менше трьох [3].

В окремих випадках, згідно з вітчизняним страховим законодавством, передбачено створення державних страхових компаній (єдиним власником яких є держава), а у їх назвах необхідно використовувати слова "державна", "національна". У багатьох країнах світу законодавство передбачає передачу державним страховим компаніям у перестрахування або співстрахування фіксований відсоток усіх або частини ризиків, що приймаються на страхування. На сьогодні в Україні Національна акціонерна страхова компанія "Оранта" є єдиною страховою компанією, серед акціонерів якої є Фонд державного майна України, йому належить 25 % + 1 акція.

Згідно з Господарським кодексом України, організаційними формами підприємств є [4, с. 67]:

- унітарні підприємства – створюються одним засновником і ними є підприємства державні, комунальні, підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника;
- корпоративні підприємства – утворюються двома або більше засновниками за їх спільним рішенням і ними є кооперативні підприємства, господарські товариства, підприємства, засновані на приватній власності двох або більше осіб, інші підприємства.

Отже, суб'єкти страхового підприємництва в Україні належать до корпоративних підприємств, які створюються у формі господарських товариств. Акціонерне товариство (відкрите, закрите), товариство з додатковою відповідальністю, повне товариство, командитне товариство – є тими товариствами, у формі яких сьогодні можуть створюватися вітчизняні страхові компанії. Проаналізуємо їх переваги й вади для страхового підприємництва.

Акціонерні страхові компанії, які переважають в Україні, мають статут (єдиний установчий документ), у якому визначено цілі та завдання компанії, розмір статутного капіталу, порядок управління тощо. Тільки акціонерні страхові компанії можуть випускати акції. Акціонерні товариства характеризуються певними ознаками, які зачислимо до переваг при виборі такої організаційно-правової форми створення страхової компанії:

- належать до інституційних емітентів цінних паперів, у зв'язку з чим діяльність його засновників та самого товариства підпорядковується вимогам щодо публічності (у тому числі оприлюднення основних відомостей про товариство). Так, акціонерна страхова компанія, яка проводить відкриту підписку на акції, зобов'язана щорічно публікувати для загального відома річний звіт, бухгалтерський баланс, відомості про прибутки і збитки тощо.
- статутний фонд має відповідати певним вимогам: щодо розміру, який не може бути меншим від визначеного законодавством як мінімальний; щодо відповідності розміру статутного фонду акціонерного товариства загальній номінальній вартості випущених акцій (ці величини мають збігатися). Збільшення статутного фонду можливе на підставі додаткового випуску акцій.
- не вилучення реального капіталу, а передбачена переуступка права на акції. Тобто акціонерний капітал не може бути повернутий кому-небудь із його власників за його бажанням. Тільки дозволяється викуп у акціонера оплачених ним акцій для їх наступного перепродажу.

Акціонерні страхові компанії класифікують на:

- відкриті акціонерні страхові компанії (ВАТ СК "Дія", ВАТ НАСК "Оранта", ВАТ СК "Святослав", ВАТ СК "Нова", ВАТ СК "Універсальна"), акції яких вільно продаються й купуються на фондовому ринку;
- закриті акціонерні страхові компанії – акції яких розповсюджуються серед її засновників: ЗАТ СК "Промінь", ЗАТ СК "Просто-страхування", ЗАТ СК "Еталон" тощо.

В Україні переважають закриті акціонерні страхові компанії, що пояснюється, насамперед, відсутністю розвинутого ринку цінних паперів; певною непрозорістю у діяльності страхових компаній, тому що їх власники хочуть контролювати діяльність для вирішення своїх поставлених завдань.

Відкриті акціонерні страхові компанії мають змогу залучати додаткові кошти шляхом випуску акцій і їх продажу на ринку цінних паперів. Проте відкритий продаж акцій може призводити до розподілу прибутку між більшою кількістю акціонерів, а також до перекупування контрольного пакету акцій третіми особами та втрати контролю над управлінням страховою компанією.

Страхові компанії у формі товариств з додатковою відповідальністю (ТзДВ) – один з видів господарських товариств, статутний капітал яких поділено на частки, визначені статутними документами. Вітчизняними страховиками, що створені у такій формі є: ТзДВ СК "Соцком-страхування", ТзДВ СК "Росно Україна", ТзДВ "Іллічівська" тощо. Для страховиків у формі ТзДВ встановлена дволанкова система управління: вищий орган – загальні збори учасників товариства; виконавчий орган – правління (дирекція, директор).

Учасники такої страхової компанії відповідають за зобов'язаннями своїми внесками в статутний фонд, а у випадку, коли сум недостатньо – майном, що їм належить в однакових для всіх учасників розмірах, кратних внескам кожного учасника. Граничний розмір відповідальності учасників визначений установчими документами. Така організаційно-правова форма є більш доцільною для малих і середніх страхових компаній, а на європейському страховому ринку вона не представлена. По-перше, страхові компанії у формі ТзДВ є вразливими до рішень учасника, який вирішив вийти із товариства. Учасник товариства може реалізувати своє право на вихід у будь-який час. При виході учасника з ТзДВ йому сплачується:

- вартість частини майна товариства пропорційно його частці у статутному капіталі;
- належна йому частка прибутку, отриманого товариством у даному періоді (році) до моменту його виходу.

По-друге, кредитори для покриття боргів учасника при недостатності його майна вправі вимагати від ТзДВ виплати вартості частини майна товариства, пропорційної частці боржника у статутному капіталі товариства або виділу відповідної частини майна [5]. За таких умов можлива декапіталізація страхової компанії і як результат – не здатність вчасно і повністю виконувати свої зобов'язання за договорами страхування.

Повним товариством є господарське товариство, всі учасники якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і солідарно несуть додаткову відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном. Установчим документом повного товариства є засновницький договір. Вітчизняною страховою компанією, яка створена у формі повного товариства, є страхова компанія "Альянс".

Характерними ознаками страхової компанії, створеної у формі повного товариства, є:

- солідарна відповідальність учасників такого товариства;
- введення справ здійснюється або всіма учасниками, або одним чи кількома учасниками. Якщо в засновницькому договорі визначаються декілька учасників, які наділяються повноваженнями на ведення справ товариства, то передбачається, що кожен з них може діяти від імені товариства самостійно.
- створення товариства як на визначений строк, так і на не визначений. Визначення строку функціонування є несумісне із страховим бізнесом, зокрема

при укладенні договорів зі страхування життя. Кожен із страхувальників довіряє і звертається у страхову компанію, яка вже тривалий час працює на фінансовому ринку, має свою історію розвитку та стратегічні цілі на перспективу. А встановлення строку функціонування послаблює довіру до страховиків як учасників фінансового ринку.

- при виході учасника з повного товариства сплачується вартість його внеску, а також виплачується належна йому частина прибутку, що може призвести до банкрутства страховика. Крім цього, учасник повного товариства, яке створене на невизначений строк, може в будь-який час вийти з товариства, що може мати також негативні наслідки для функціонування страхової компанії.

Страхова компанія у формі командитного товариства – господарське товариство, в якому один або декілька учасників здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть за його зобов'язаннями додаткову солідарну відповідальність усі своїм майном (повні учасники), а інші учасники присутні в діяльності товариства тільки своїми вкладами (вкладники). Повні учасники такого товариства несуть солідарну відповідальність, а вкладники – у межах вкладу.

Установчим документом є засновницький договір (його підписують усі повні учасники), у якому визначаються розмір частки кожного із повних учасників товариства, а також вказується тільки сукупний розмір часток вкладників у майні товариства та розмір, склад і порядок внесення ними вкладів.

Така організаційно-правова форма створення страхової компанії є фінансово більш вразлива, бо вибувати з такого товариства мають право як повні його учасники, так і вкладники. Зокрема, вкладник у разі виходу із товариства має право першочергового повернення вкладу у порядку, встановленому засновницьким договором. Командитні товариства не є досить поширені у підприємницькому середовищі України, зокрема й страховому. Нині страхові компанії у формі командитних товариств не створені в Україні.

Вітчизняне законодавство до організаційно-правових форм створення страхової компанії не зачисляє товариства з обмеженою відповідальністю. Це не можливо, бо обмежений характер відповідальності учасників такого товариства (несуть відповідальність в межах їх вкладів) робить таку страхову компанію достатньо ненадійною з точки зору виконання зобов'язань.

На нашу думку, для страхового бізнесу прийнятні такі організаційно-правові форми, які мають у своєму розпорядженні значний капітал і розраховані на тривале існування. Це – акціонерні страхові компанії. Треба зазначити, що існуючі у законодавстві низки країн обмеження щодо організаційно-правових форм страхового підприємництва сформувалися у процесі розвитку страхових ринків. Так, у США, де кількість страхових компаній є найбільшою, їх поділяють за організаційним принципом на дві групи: акціонерні компанії та товариства взаємного страхування. Великобританія має свої особливості в організації страхового підприємництва – його суб'єктами є акціонерні страхові компанії, страхова корпорація Lloyd's, яка об'єднує індивідуальних страховиків, що відповідають за ризик своїм майном, а також товариства взаємного страхування, зареєстровані відповідно із законодавством.

У Німеччині одноосібні підприємства, всі форми персональних товариств, а також товариства з обмеженою відповідальністю не мають права

займатися страховим бізнесом. Правовими формами ведення страхового бізнесу є акціонерні товариства, суспільно-правові корпорації, відомства, а також товариства взаємного страхування. У Франції законодавством дозволено у страховому підприємництві створювати акціонерні товариства, а також товариства взаємного страхування. У страховій практиці трапляються різновиди таких форм, а саме: акціонерні компанії, у яких держава або єдиний власник, або головний акціонер; тонтіни – здійснюють особисте страхування і створюються на визначений строк; каси страхування сільського господарства, що представляють собою товариства взаємного страхування сільськогосподарських ризиків; клуби судновласників – товариства взаємного страхування цивільної відповідальності власників морських транспортних засобів. Зауважимо, перестрахові компанії можуть створюватися у формі акціонерного товариства, командитного товариства чи товариства взаємного страхування.

Проведений аналіз засвідчує, що доцільною організаційно-правовою формою вітчизняного страхового підприємництва є акціонерна, інші ж форми є більш вразливі до рішень своїх учасників і тому не можуть застосовуватися у страховому бізнесі. Крім цього, світовий досвід засвідчує, що більшою мірою створюються й функціонують акціонерні страхові компанії – традиційні страховики, а їх акції належать до числа найбільш стабільних цінних паперів.

Література

1. **Історія страхування:** Підручник/ С.К. Реверчук, Т.В. Сива, С.І. Кубів, О.Д. Вовчак; За ред. С.К. Реверчука. – К.: Знання, 2005. – 213 с.
2. **Вобльй К.** Основы экономии страхования. – М.: Изд. центр "Анkil". – 1995. – 228 с.
3. **Закон України** "Про внесення змін до Закону України "Про страхування" від 4 жовтня 2001 р. № 2745-III. – Доступний з: < <http://www.rada.gov.ua>.
4. **Господарський кодекс України:** Офіц. видання. – К.: Вид. дім "Ін Юре", 2003. – 344 с.
5. **Закон України** "Про господарські товариства" зі змінами та доповненнями від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII. – Доступний з: < <http://www.rada.gov.ua>.

УДК. 334.139

*Ст. викл. Н.І. Яловега – Полтавський ун-тет
споживчої кооперації України*

СЛУЖБА МАРКЕТИНГУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ

Розглядаємо питання використання розробленої автором організаційної структури служби маркетингу на підприємствах споживчої кооперації. Зосереджено увагу на економічному обґрунтуванні та передумовах, які визначають її функціонування.

*Senior teacher N.I. Yalovega – Poltava university of consumer
cooperation of Ukraine*

Service of marketing is on enterprises consumer co-operation

The questions of the use of the organizational structure of service of marketing developed an author are examined on the enterprises of consumer co-operation. Concentrated attention on an economic ground and pre-conditions which determine its functioning.

Постановка проблеми. Становлення та розвиток підприємств споживчої кооперації як суб'єктів ринкових відносин не вичерпується разовим